

De Decauville Baan: Oude Willem - Oude Smilde v.v.

Door Bertus Voortman

Dit artikel is met toestemming van Bertus Voortman overgenomen uit het 'Levend Verleden' van de Historische Vereniging 'De Smilde'

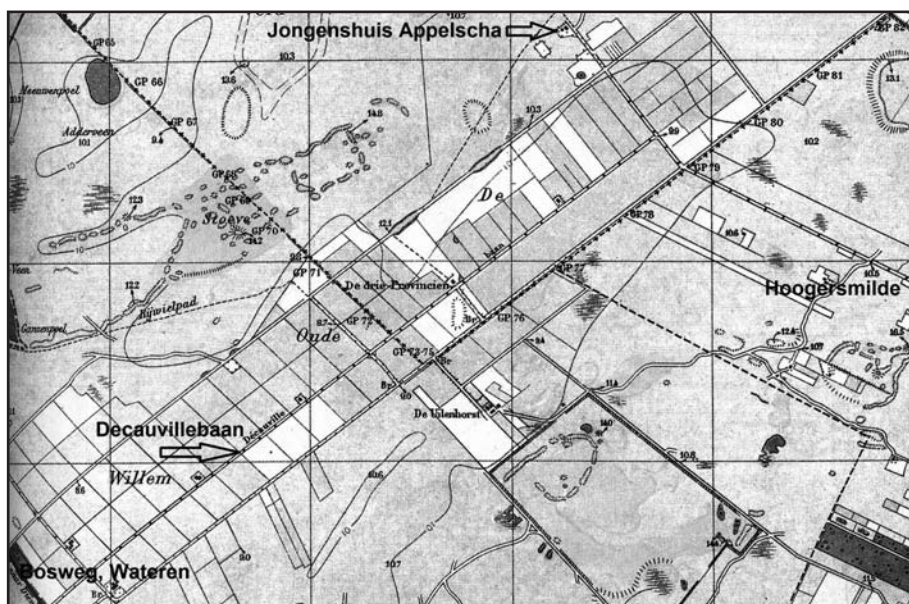
De Decauvillebaan langs de huidige Bosweg was een smalspoorbaantje, dat gebruikt werd voor de ontginning van de landbouwenclave Oude Willem. Uit: Knapzakroute K8, Hoogersmilde, pag. 7, juli 2006.

Het ontspanningslokaal, de schippersbeurs, te Hoogersmilde, waar het startpunt was van de Decauvillebaan. Links op de voorgrond staan twee platte lorry's. Nu is er het restaurant Het Rietendak in gevestigd.

In de serie Knapzakroutes, wandelen door onbekend Drenthe, Hoogersmilde (K8) staan op pagina 6, twee kaarten. Het stukje kaart komt van Kaart nr. 186 uit de Atlas van Historische Topografische Kaarten, Drenthe, uitgegeven in 2007, maar de betreffende kaart is van 1923. Op de bovenste staat, iets ten zuiden van de Beilervaart, aan de andere kant van de Smilder of Drentsche Hoofdvaart, bij MP 17, de Decauville Baan aangegeven. Toen lag die 'Baan' er dus nog. De Decauville Baan liep van de Smildervaart tot in Friesland, langs GP 79 (Kaart 185, Elsloo). Zo'n 300 meter van de grens Drenthe-Friesland slaat de baan af naar links, loodrecht langs de grens, om tussen grenspaal 73 en 72 weer terug te keren op Drents grondgebied. Het eindpunt lag bij de weg Diever-Wateren, bij MP 5. Dit

is nu de Oude Willemsweg. Eindpunt bij Diever? Ja, en nee; ja, want hier lag het eindpunt van de smalspoorbaan vanwaar de trein ook terug moest. Wie de rechte lijnen van Oude Willem op de kaart ziet, tussen Smilde en Diever, ziet dat het hier gaat om een gebied, waar het veen is weggehaald en er landbouwgrond voor in de plaats kwam. En dan is ook al snel duidelijk, dat die spoorlijn, geen 'gewone' lijn was, maar een lijn die werd aangelegd om de turf uit het veen af te voeren naar de vaart in Hoogersmilde. Daar lagen de schepen die het stookgoed op de plaats van bestemming brachten. Het ging dus om een tijdelijke spoorbaan, een smalspoorbaan, waarop een kleine compacte locomotief reed, met daarachter de bijbehorende wagons.

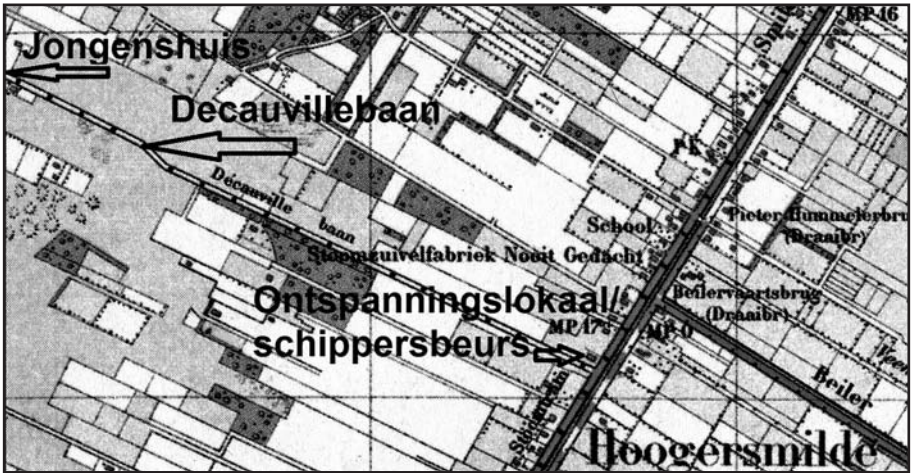

Het traject van de Decauvillebaan van Hoogersmilde naar de Bosweg Wateren, door Oude Willem. De kaart is een gedeelte van de topografischekaart, schaal 1:25000, blad 185, Elsloo, verkend in 1922.

Oude Willem

Het gebied de Oude Willem is oorspronkelijk een deel van het Dieverveld, ten noordwesten van Diever, met als ondergrens de Tilgrup, die tevens de grens met Friesland vormt. De, deels gekanaliseerde, beek Tilgrup loopt van de Witte Wijk tot de Vledder Aa. De naam van het gebied is nogal afwijkend voor een plaats- of gebiedsnaam: ooit liep hier een oude herder met zijn kudde, d'olle Willum, vandaar nu Oude Willem! De meest recente

ANWB-kaart, vermeldt alleen Oude Willem voor het Dieverse deel. Het gebied is, als oorspronkelijk ontginningsgebied, groter en loopt door tot aan de Bosweg tussen Hoogersmilde en Appelscha. Ten noorden grenst het aan de Boswachterij Appelscha. In 1923 was er nog sprake van Stoeve, het hogere deel en Aekingerveld. Tegenwoordig is de Oude Willem een deel van het Nationaal Park Drents-Friese Wold. Het gebied is ontstaan in het begin van de 20e eeuw, doordat de N.V. Ontginningsmaatschappij het Oude Willemsveld in 1910 begon met de ontginning van een klein deel van het Dieverveld. Als je goed op de kaart van 1923 kijkt, dan liep er ook nog een klein stukje spoor richting Appelscha.

Het traject van de Decauvillebaan van Hoogersmilde naar de Bosweg Wateren, door Oude Willem. De kaart is een gedeelte van de topografische kaart, schaal 1:25000, blad 186, Hoogersmilde, herzien in 1921

Paul Decauville (1846-1922)

Paul Decauville (1846-1922)

De uitvinder van het geheel ijzeren opneembare spoor was de Fransman Paul Armand Decauville (1846-1922).

Deze suikerfabrikant had in 1875 oogstproblemen: het was een zeer natte herfst. Het 'veldspoor' redde zijn oogst en opende voor hem een nieuwe carrière. Zijn suikerraffinaderij en zijn fabriek voor raffinaderijmachines in Petit Bourg bij Corbeil werden al snel een fabriek voor smal-

spoomateriaal. Niet de 'chemin de fer porta tif', het opneembare spoor, was zijn uitvinding, maar wel de massaproductie van dit soort spoor, lorries en iets later ook stoomlocomotieven. Daardoor kwam transport via het simpele smalspoor voor iedere ondernemer binnen handbereik. Met als alternatieven de kruiwagen, paard en wagen of gewoon sjouwen, liet het smalspoor in die dagen iedere concurrentie achter zich. De verspreiding van de producten van Decauville gebeurde wereldwijd. Decauville werd zo de soortnaam voor het lichte smalspoor. Begin 20e eeuw was Decauville ook een vooraanstaand automobielbouwer. Royce, van Rolls-Royce, leerde het vak bij Decauville. De laatste stond ook aan de basis van de Duitse Eisenacher Motoren Werke (EMW), wat later het (Oost) Duitse Wartburg werd. Ook dat merk bestaat niet meer. Paul Decauville zat van 1890 tot 1900 ook in de Franse Senaat. Het smalspoor museum van Nederland heeft zijn naam ontleend aan Decauville: het Decauville Spoorwegmuseum in De Harskamp. Voor zover ik kan nagaan, is deze spoorbaan de enige ter wereld, die de naam van de uitvinder-fabrikant heeft gekregen.

Bronnen:

Knapzakroute K 8, Hoogersmilde,
juli 2006, Bertus Boivin, Assen,
Atlas van Historische Topografische Kaarten,
Drenthe, Marcel Kuiper, 2007
www.industriespoor.nl
Encyclopedie Drenthe, Oude Willem
www.smalspoor.nl
www.smalspoormuseum.nl

Speuren naar sporen van de Decauvillebaan in Oude Willem

Hans Salverda

Naar aanleiding van het artikel in 'Opraekelen' van Gerard Goettsch en de chromotopografische kaart des Rijks schaal 1:25000, bladzijde 185, Elsloo (verkend 1922. Zie het kaartje op bladzijde 3) is mijn belangstelling gewekt voor de smalspoorlijn in Oude Willem. Afgelopen jaren heb ik middels gesprekken en ook zowel via veld- en archiefonderzoek informatie verzameld over dit onderwerp. Het artikel van Bertus Voortman in 'Levend Verleden'

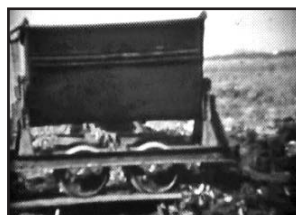
van de Historische Vereniging ‘De Smilde’, schudde mij weer wakker om de informatie eens op papier te zetten. Vragen waarom hier, hoe werd ie gebruikt, het gebruik door omwonenden, hoe lang in gebruik geweest, probeer ik in dit artikel te beantwoorden. De informatie in dit artikel is nog niet volledig en daarom zijn aanvullingen en opmerkingen zeer welkom.

Smalspoorbaan. Het oprijden op de draaischijf

Aangekomen op de draaischijf

Op de draaischijf en gedraaid in aansluiting op de nieuwe richting

Bovenstaande foto's zijn als printscreen overgenomen van de film "Sporen in het veen" van Rinze Oenema uit Haulerwijk, Ooststellingwerf

Het traject

Op de topografische kaart (1922. Zie het kaartje op bladzijde 3) staat de naam Decauvillebaan vermeld maar de informatie van Gerard Goettsch komt niet geheel overeen. Gerard Goettsch vertelt over een traject van Hoogersmilde tot aan Wateren huisnummer 10 (voorheen bewoont door Karbet en nu in eigendom bij Anne en Els Veenstra). Op de kaart eindigt het traject echter bij de Bosweg, maar er staat wel een bovengrondse telefoonlijn aangegeven richting Wateren. Opvallend op de kaart is ook dat de aftakkingen naar de boerderijen niet duidelijk staan vermeld. Op het eindpunt en beginpunt van de Oude Willemsweg stonden volgens Gerard Goettsch draaischijven om de karretjes één voor één in de goede richting te draaien. Aftakkingen waren er onder ander naar de ‘Uilenhorst’. Op een foto van de ‘Uilenhorst’ staat een inpandig spoor aangegeven.

Het beginpunt was bij het Ontspanningslokaal in Hoogersmilde, later de schippersbeurs en nu het restaurant ‘Het Rieten Dak’.

Bij het jongenshuis later ‘Us Blau Hiem’ en sinds 2011 Boscamping ‘Appelscha’ was een verzamelplaats van alle karretjes.

Gebruik

In eerste instantie is het makkelijk verplaatsbare smalspoor (spoorbreedte ongeveer 70 centimeter) gebruikt bij de ontginning van Het Oude Wil-

Boerderij De Uilenborst. De koestal met de baan voor het smalspoor

lemsveld door Arthur Bigot in 1911. Vooraf is zeer waarschijnlijk al turf gestoken in dit gebied. In het 185 hectare grote gebied werden sloten gegraven en de grond geëgaliseerd en daarna klaar gemaakt voor de landbouw. Hier waren de Heidemaatschappij en de Ontginningmaatschappij 'De Drie Provinciën' ook actief in de loop der jaren. Arthur Bigot hield kantoor op Oude Willemsweg 4 (nu Gijs Jansen) en had daar telefoon: hulppostkantoor Zorgvlied, telefoonnummer 7. Nadat de ontginning gereed was werd het smalspoor gebruikt voor aan- en afvoer van produkten, zoals melk en (kunst)mest.

Uit archiefonderzoek blijkt dat de omwonenden in 1930 voor het gebruik f 68,- per jaar moesten betalen aan de Staat der Nederlanden (archief 'De Drie Provinciën te Assen, briefwisseling met de Heidemaatschappij).

Tractie en gebruiksperiode

Zoals op de kaart van 1922 is te zien, lag de baan er al in 1922. Omstreeks 1940 kwam Riedstra op de boerderij 'De Drie Provinciën' (Oude Willemsweg 14) te wonen en volgens Sjoerd Riedstra (1919 - 2008) was het smalspoor toen al verdwenen. De Decauvillebaan zal er tussen de 20 à 30 jaar gebruikt zijn. Toen Riedstra er kwam wonen heeft hij de naam van de

boerderij omgedoopt in Anna Hoeve naar de voornaam van zijn vrouw. De boerderij staat nu nog op het Friese deel van Oude Willem, maar is nu onbewoond en aangekocht door Staatsbosbeheer en verkeert in zeer slechte staat.

De karretjes werden in de loop der tijd door menskracht, hond, paard en locomotief getrokken. In Oude Willem is nooit met een locomotief gewerkt. Paard en hond waren de aandrijving van de karren in dit gebied. Albert Zwierts vertelde mij, dat zijn grootvader Albert Ekkels een grote trekhond gebruikte voor het vervoer van melk over het smalspoor.

Als de karren eenmaal reden was remmen bij het volgende punt van belang. Met de hond als trekdier werd de hond tussen de stokken en het tuig geheel van de grond getild doormiddel van een hefboomconstructie. Andere remvoorzieningen zullen gelijktijdig ook hun werk gedaan hebben (hond aan de riem/touw).

Jaren later werd het eerste karretje nog altijd ‘de hond’ genoemd. Zelfs veel later werd de locomotief, die de karren trok ook nog ‘de hond’ genoemd (zie Alie Alberts boek, bladzijde 139 over de turfstrooifabriek in het Fochteloerveen 2006).

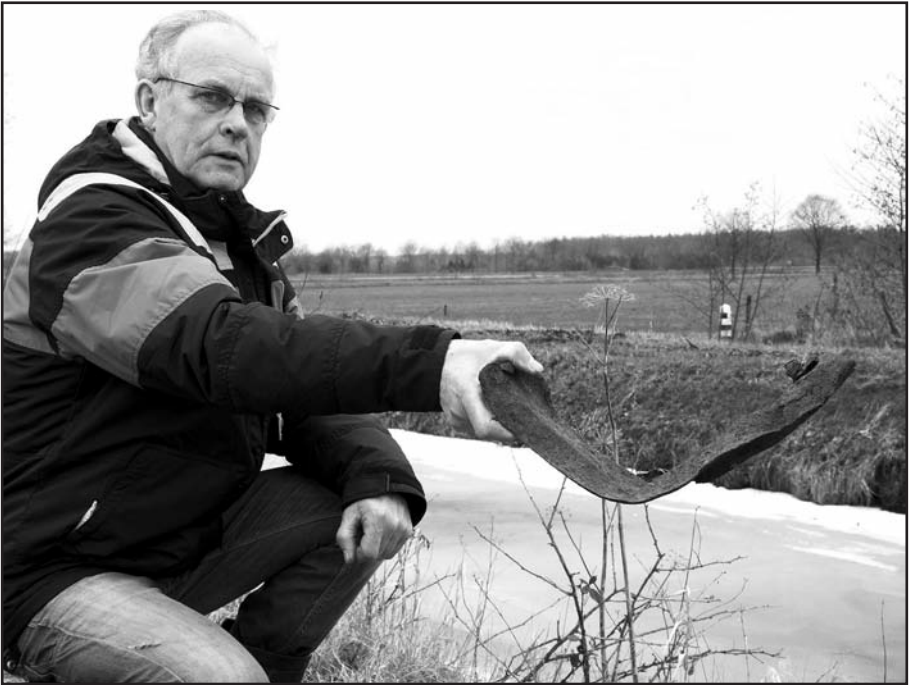
Eenvoudig verplaatsbaar smalspoor

Ander gebruik

De jongelui maakten ook wel eens stiekem gebruik van de lorrie. In 2006 vertelde Harm Blijsie (1923 – 2010) uit Hoogersmilde mij nog dat de karren ook gebruikt werden voor het vervoer naar de huwelijksmarkt in de Dunen in Appelscha. Als je daar zondagmiddag heen ging, nam je een karretje en als de wind gunstig was en je deed ‘de jasse goed wiede’ dan was je snel bij het Jongenshuus. Maar als het afspraakje met je vriendin lang duurde, dan kon je de terugweg vaak lopen want dan was iemand anders je voor geweest! Figuurlijk de wind tegen.

Restanten van de Decauvillebaan

In 2006 hebben we gezocht naar overblijfselen van het smalspoor. De brug over de Vledder Aa bij Wateren, nummer 10 is niet terug te vinden. Wel hebben we bij de ‘Uilenhorst’ een verbogen dwarsligger van het smalspoor bij de Tilgrup gevonden. Met behulp van een metaaldetector konden we de locatie bij de brug bepalen en de dwarsligger vervolgens opgraven.

Hans Salverda met de verbogen dwarsligger van de smalspoorbaan in zijn hand

De drie provinciën

Opvallend op de kaart van 1922 is de naam van de boerderij "De drie provinciën" op het adres Oude Willemsweg 14 in het Friese deel van Oude Willem!

Hoe komt een boerderij, die op de grens van de twee provincies Drenthe en Friesland ligt, aan de naam de drie provinciën? Zeer waarschijnlijk is de boerderij vernoemd naar de ontginningsmaatschappij "De drie provinciën". Deze organisatie hield zich van 1924 tot 1968 in de drie noordelijke provincies bezig met de ontginning van de woeste gronden en tevens met de bestrijding van de werkloosheid. Alle gemeenten in het Noorden konden hun werklozen te werk stellen op werkloosheidsprojecten zoals Oude Willem. Het hoofdkantoor was gevestigd in Heerenveen en later in Drachten. Volgens de statuten was de burgemeester van de gemeente waar het